

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ ТЕМАТИКИ ТЕКСТІВ У ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ТА ПОЗАКЛАСНОМУ ЧИТАННІ ДО РЕАЛІЙ ВОЄННОГО ЧАСУ

Барановська Олена Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу дидактики,
Інститут педагогіки НАПН України м. Київ

Перехід до дистанційного та змішаного навчання зменшив можливості соціалізації учнів, їхнього неформального спілкування, змінив форми навчального спілкування. Але незважаючи на зміну традиційної форми навчання на змішану, підручник залишається головною навчальною книгою для учня, особливо в початковій школі. Оновлений методичний апарат підручника сприяє виходу дитини у віртуальний світ, світ співпраці з іншими людьми, вчить самостійності та направляє на шлях взаємодії. Вміння взаємодіяти з іншими набуває пріоритетного значення для випускника школи, і це вміння закладається в найсприятливішому віці дитини – 7–11 років. Саме тоді вона вчиться бути відкритою, не закомплексованою і може навчатися швидкими темпами, приміряючи на себе різноманітні життєві ролі в ігровій формі.

Третьюкласники відносяться до молодшого шкільного віку, хоча в цьому віці вже починається розшарування між хлопчиками та дівчатками у темпах розвитку. Дитина усвідомлює своє нове положення в суспільстві – становище людини, яка зайнята важливою і оцінюваною суспільством роботою. Вона освоює нові правила поведінки, які є суспільно спрямованими за своїм змістом. Виконуючи правила, учень висловлює своє ставлення до класу, вчителя. У школі дитина вперше зустрічається з новим для себе способом взаємодії з дорослою людиною. В цьому віці діти поважають статус вчителя як представника суспільства, починають освоювати систему ділових відносин. Спілкування в молодшому шкільному віці стає більш цілеспрямованим, оскільки з'являється постійний і активний вплив вчителя, з одного боку, однокласників – з іншого. Вплив батьків також є сильним і тому дитина потрапляє в «трикутник партнерства», де ролі вчителя та батьків досить значні. Оцінка вчителя в цій системі взаємодій стає пріоритетною, часто його характеристика інших учнів приймається як головна. В молодшому підлітковому віці (10–11 років) починає відбуватися втрата дитячого статусу, хоч і зберігаються нереалістичні уявлення про власні привілеї і пріоритет дорослих. Учні четвертих класів вже знаходяться в перехідному періоді до підліткового віку. Окремо слід розглянути підліткову кризу, яку пов'язують з духовним зростанням особистості підлітка і зміною його соціального статусу. Важливим новоутворенням дитини, яка переходить з початкової школи до основної є формування соціальної свідомості, уявлень і переконань щодо людських відносин. Соціальна ситуація як умова розвитку і

буття особистості в цей період має принципові відмінності від ситуацій розвитку в дитинстві. Становлення самосвідомості дитини проходить шлях соціального зростання до визначення нової «внутрішньої позиції», в основі якої лежить прагнення бути відповідальним за себе, свої особистісні якості, свої погляди і здатність самостійно відстоювати власні переконання. Головні мотиваційні лінії даного вікового періоду пов'язані з активним прагненням до саморозвитку: самовираження, і самопізнання, і самовиховання. Виникає почуття відповідальності за себе та інших, молодший підліток вчиться самостійно приймати рішення в повсякденному житті, в екстремальних ситуаціях, здійснювати громадянський вибір. Тому завдання школи полягають у психолого-педагогічній підтримці дитини у процесі соціалізації, спрямуванні зусиль усіх учасників навчально-виховного процесу на вироблення учнем знань про себе, механізми виникнення конфліктів та шляхи виходу з них, усвідомлення власних проблем розвитку й потенційних можливостей, реалізації їх в суспільно-корисній та навчальній діяльності. Наразі особливо важливо виокремити проблеми, які виникли перед поколінням війни і знайти шляхи їхньої компенсації [1].

Для учня початкової школи базовим наскрізним умінням, яке формується протягом усього життя, є *вміння читати з розумінням*. Саме на цьому вмінні, яке є фундаментом для подальшого навчання і розвитку дитини будується весь навчальний процес. Тому його складові детально розписані в стандарті початкової освіти. Зокрема, вимоги стандарту початкової освіти для 3–4-х класів містять *уміння та навички роботи з текстом*, що є складовими інтелектуальної, інформаційної та комунікативної компетентностей, такі, як: сприйняття, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів, медіа-текстах та використання її для збагачення свого досвіду (вміння аналізу, порівняння, узагальнення, систематизації, доведення, прогнозування, аргументування, перетворення інформації, оцінювання, інтерпретація тексту, творчі зміни тексту, імпровізація). В документі виділяються: *уміння сприймання тексту* (прогнозування змісту дитячої книжки за обкладинкою, заголовком, ілюстраціями та анотацією; *володіння повноцінними навичками читання* (вголос і мовчки), що дає змогу зрозуміти тексти різних видів); *уміння аналізу та інтерпретації тексту* (зв'язування елементів інформації в цілісну картину; розрізнення фактів і думок про ці факти; формулювання прямих висновків на основі інформації, виявленої в тексті; визначення форми і пояснення змісту простих медіа-текстів); *збагачення естетичного та емоційно-чуттєвого досвіду* (опис емоційного стану персонажів, співпереживання); *оцінювання текстів* (висловлення власного ставлення до творів, літературних персонажів, об'єктів мистецтва і навколишнього світу, наведення простих аргументів щодо власних думок, використовуючи текст, власний досвід та інші джерела; опис враження від змісту і форми медіа-тексту); *вибір текстів для читання* (визначення мети читання, вибір відповідних текстів); *перетворення інформації* (на основі тексту створення плану, таблиці, моделі); *творче читання* (експериментування з текстом: зміна сюжету, переказ тексту з іншої позиції, додавання персонажів,

імпровізація під час інсценізації) [2]. Тому питання наповненості текстів для дітей молодшого шкільного віку має переглядатися постійно і актуалізуватися відповідно до змін соціального життя [3; 4].

В реаліях війни дуже гостро постає питання *оновлення тематики текстів*, які представлені в підручниках для початкової школи. Важливим завданням наразі є завдання правильно донести дітям інформацію про війну, боротьбу українського народу проти загарбників, компенсація психологічних проблем та допомога в розумінні ситуації [5]. З метою визначити тематику навчальних текстів в підручниках з читання для початкової школи, ми розглянули їх в чотирьох основних групах: «Я – Природа»; «Я – Культура»; «Я – Особистість» та «Я – Суспільство». На діаграмі (рис. 1) показано розподіл тематики текстів за чотирма градаціями: тексти про природу та оточуючий світ; тексти культурного спрямування (матеріальна та духовна культура) та тексти «я-особистість». Аналіз тематики текстів в підручниках з читання для початкової школи (О. Савченко) [6] показав, що найбільше в них представлені тексти соціальної тематики, але тут більшість текстів стосуються поведження героїв в різних життєвих ситуаціях, соціальна взаємодія. В цю ж групу входять тексти історичної тематики, міфи, пізнавальні тексти щодо історії України та її міст, зокрема, Києва. Тексти про природу займають біля чверті загальної кількості, іншу частину займають тексти культурного спрямування та «Я-особистість».

Дослідження тематики текстів підручників 2 класу
за дослідженням О. В. Барановської

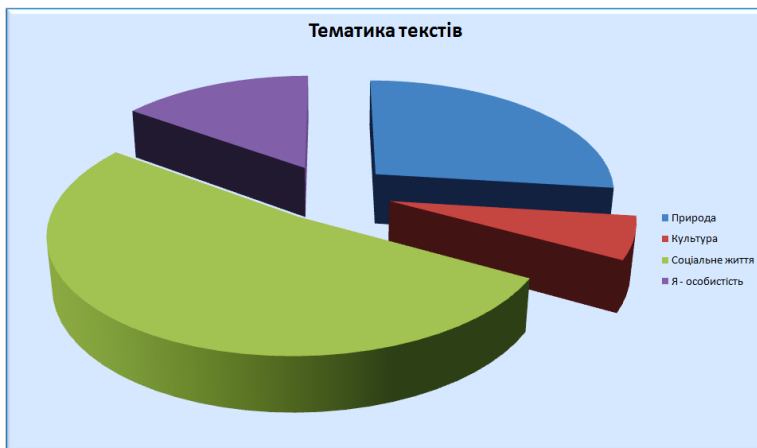

Рис. 1. Тематика текстів в підручнику з читання для другого класу

Через те, що підручники розроблялися протягом певного часу та були видані в 2018 – 2020 роках, вкрай необхідно адаптувати їхні можливості та вносити корективи в тематику текстів що вивчаються на уроці та доповнювати їх за допомогою позакласного читання та читання вдома з батьками [7–9]. Тему війни вчителів наразі потрібно освітлювати та доповнювати самостійно, бо зміни в соціальному житті, воєнна тема мають бути представлені та донесені дітям. Це дуже важка тема і саме на вчителя покладається важлива місія донести до дитини цю тему правильно. Одним із ключових способів мінімізувати вплив війни на дітей дослідники кризових ситуацій вважають розмови з ними про війну, але

надважливо віднайти оптимальні способи говорити їм правду, не поглиблюючи стресовий стан дитини. Деякі діти більш тривожні, ніж інші, але вони будуть зважати на підтримку лідерів, вчителя, батьків або інших дорослих та захисників. Потрібно непомітно акцентувати на тому, що дитину захищають, розповідати про успішну боротьбу збройних сил України за нашу свободу і майбутній мир.

Під час розмов про війну і підбірки книжок для читання на цю тему важливо враховувати наступні моменти:

- ✓ спонукати дітей висловлювати свої відчуття та страхи;
- ✓ вчити не тримати власні переживання в собі;
- ✓ використовувати позитивну мотивацію та віднаходити способи подолання страхів дітей;
- ✓ завжди бути уважним до потреб, страхів і запитань дітей;
- ✓ показувати свою любов та підтримку;
- ✓ в стресовій ситуації бути поруч із дитиною;
- ✓ бути чесним, ясным і точним; виправляти помилки коректно [10]

Для допомоги вчителю і батькам, а також старшим дітям, які можуть самостійно користуватися можливостями сайтів в Інтернеті, був розроблений сайт *barabooka*, де ми побачимо підбірки книжок різної тематики у тому числі – про війну для дітей різного віку. Сайт дає можливість підібрати книги для читання з метою компенсації психологічних проблем учнів, віднайти спосіб поспілкуватися в різних аспектах, що компенсують втрати в нестабільному середовищі. Серед авторів є як відомі письменники, так і молоді автори. Наприклад, у списку (оновлюється) представлені книги І. Андрусяка «Жерар-партизан»; С. Вертола. «Юна. Війна»; Н. Гербіш. «Ми живемо на краю вулкана», «Яблука війни»; Л. Денисенко «Діти повітряних тривог»; З. Живка. «Мрія. Небесні авіалінії», «Пес Патрон», «Півник-переможець»; Х. Лукашук. «Казка про світло»; Ю. Нікітінський «Вовчик, який осідлав бомбу»; М. Савка «Залізницею додому»; В. Чернишенко «Битва за місто» та ін. [11].

Обов'язковим в структурі технологій індивідуалізованого навчання є *етап психологічної реабілітації*, що має на меті налаштувати дитину на адекватне сприйняття дійсності та віднайти способи та методи, що допоможуть привести психіку в стан, коли вона зможе продуктивно навчатися. В комплекс заходів цієї направленості входять: методики аналізу ступеня тривожності, технології її мінімізації та зняття, компенсація психологічних травм дитини, переключення на позитивну діяльність, включення дитини в процес взаємодопомоги, залучення активів та можливостей читання та візуалізації навчальної та художньої інформації як методу компенсації стресу [12].

Список літератури

[1] Барановська О. В. Змішане навчання у початковій школі: нові форми взаємодії: Методичні рекомендації. – Київ: «Фенікс», 2021. – 64 с.

[2] Державний стандарті початкової освіти затверджено постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови

Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

[3] Барановська О. В. Інформаційна компетенція – ключова компетенція випускника профільної школи // ЦППО. [Електронний ресурс]. — 18 грудня 2006. URL <http://www.cippe.edu.ua/forum/viewtopic.php?t=120&highlight=&sid=783d986e99a9c663498106...>

[4] Почупайло О. В. Програма формування читацьких умінь у школярів / Початкова школа. – 1997. – № 10. – С.29–38

[5] Барановська О. В. Уміння читати з розумінням: компенсація освітніх втрат учнів початкової школи в умовах воєнного часу / Зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 листопада 2022 р. / за наук. ред. доктора педагогічних наук професора, дійсного члена (академіка) НАПН України О. Топузова; доктора педагогічних наук професора О. Малихіна. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. С. 78-82.

[6] Савченко О. Я. Українська мова та читання: Підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Частина 2. Київ: УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с.

[7] Барановська О. В. Шкільний підручник в умовах нового освітнього середовища / Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць [ред. кол. ; голов. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2018. – Вип. 21. – С. 20–30.

[8] Барановська О. В. Можливості і перспективи шкільного підручника в умовах змішаного навчання. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Kyoto, Japan. 2021. Pp. 75–84.

[9] Барановська О. В. Підручник для початкової школи в умовах змішаного навчання / «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 7: Чинники оцінювання якісних досліджень [колективна монографія]. / [Наукова редакція Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін–Ужгород–Перемишль: Посвіт, 2022. 224 с. С. 76-87.

[10] Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти: оглядове видання. (2022). О. Локшина, О. Глушко, А. Джурило, С. Кравченко, О. Максименко, Н. Нікольська, О. Шпарик; за заг. ред. О. Топузова, О. Локшиної; Нац. акад. пед. наук, Ін-т педагогіки НАПН України. Київ: Пед. думка., 66 с., С. 36.

[11] Barabooka. Простір української дитячої книги. Взято з: <https://www.barabooka.com.ua/barabuka-predstavit-vistavku-suchasnih-voieni-h-knizhok-dlya-ditej-ta-pidlitkiv/>

[12] Барановська О. В. Забезпечення психологічної складової змішаного навчання / Традиції та новації у сфері педагогіки та психології: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 4–5 лютого 2022 р. – Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2022, 220 с., С. 9-12.